

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

Інститут соціальних досліджень

**„ФЕНОМЕН ІДЕНТИЧНОСТІ:
зміст, структура та механізми
формування”**

*Матеріали регіональної
науково-практичної конференції*

29-30 листопада 2007 року

Рівне – 2008

<i>Олена Власюк.</i> Критерії сформованості національно-культурного самоусвідомлення у студентів вищих навчальних закладів	72
<i>Олена Попчук.</i> Формування національної самосвідомості студентів у контексті професійного становлення	78
<i>Галина Кардаш.</i> Соціально-психологічні проблеми формування морально-етичних цінностей студентської молоді	83
<i>Інна Лотоцька.</i> Проблеми формування соціального потенціалу майбутнього вчителя	88
<i>Алла Бондарчук.</i> Культура сімейних взаємин студентської молоді: теоретичний аспект	91
<i>О.Роговець.</i> Громадянська культура особистості: теорія дослідження	96
<i>Ігор Дем'яненко.</i> Ідентичність як соціальний хронотоп	98
<i>Любов Крайлюк.</i> Проблема ідентифікації українського стилю у графіці Ніла Хасевича варшавського періоду	102
<i>Олександр Вербець.</i> Соціально-психологічні проблеми формування ідентичності громадянського суспільства	108
<i>Дар'я Швая.</i> Ідентифікація української культури в координатах „Захід-Схід”	113
<i>Аліна Ковальчук.</i> Мовна самоідентифікація особистості як чинник національної ідентичності	115
<i>Клавдія Джемдзера.</i> Формування духовного потенціалу студентської молоді: проблеми та шляхи розв'язання	119
<i>Ольга Джемдзера.</i> Проблема формування творчої активності студентів у вищих навчальних закладах	124

СЕКЦІЯ II. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

<i>Лілія Савчин.</i> Динаміка творчого поступу кафедри хореографії: інтеграція в європейський простір	128
<i>Валентина Пуйова, Віктор Пуйов.</i> Впровадження виразальних засобів в український народно-сценічний танець	133

Зміни в українській психології значною мірою залежать також і від насильницького насадження чужої мови. Хоча багато дослідників, переважно іноземних, далеко не завжди можуть збагнути всю глибину цієї трагедії для української нації.

*Клавдія Джеджера, старший
викладач РДГУ*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Проблеми гуманізації освіти нерозривно пов'язані з вирішенням завдань щодо її духовного збагачення. Адже як цілком слушно стверджують Г. Васянович та М. Пішулін, духовність, як неодмінна якість гуманістичної культури, має бути іманентною освітньому процесові [5; 8].

На визначальній ролі духовних орієнтирів у педагогічній діяльності наголошують Р. Беланова, О. Вишневський, І. Зязюн, Г. Сагач. Узагальнюючи це положення, Р. Беланова зазначає, що гуманізація є передусім процесом одухотворення та олюднення усіх освітніх складових, котрий забезпечує „духовне збагачення всієї царини діяльності вищої школи” і базується на визнанні пріоритетів особистості, забезпеченні її гармонійного розвитку й реалізації внутрішнього духовного потенціалу [3, с. 184].

Однак, як засвідчує практика, у ході навчально-виховного процесу переважної більшості вищих навчальних закладів реалізуються лише поодинокі аспекти загальної проблеми. У результаті українська інтелектуальна еліта отримує поповнення, яке не має необхідних можливостей для духовного зростання.

На наш погляд, успішне розв'язання цього питання залежить передусім від усвідомлення педагогами сутності духовності особистості та визначення оптимальних шляхів її формування.

У зв'язку з цим заслуговують на увагу праці вчених, присвячені аналізу цього феномена. Так, досить широке його визначення запропонував О. Валуйський. Він вважає духовність інтегральним утворенням, орієнтованим на людину, „яка має високий гуманістичний потенціал, моральну стійкість, постійне прагнення до втілення в життя ... вищих ідеалів людства...” [4, с. 23].

Слід згадати про висновки В. Баранівського, котрий пропонує три смислові аспекти поняття духовності і характеризує це явище як: а) „смисловий еквівалент категорії духу”, що визначає змістовну наповненість духовного в контексті суто людського надбання; б) широкий

спектр різних явищ – „від конкретних духовних утворень (знання, ідеал, мета тощо) до об'єктивованих предметних і соціально-інституціоналізованих форм духовного життя”, що виокремлює проблему духовного розвитку людини в суспільстві та репрезентує специфічні форми її самовизначення; в) ідеал духовного розвитку особистості, що дозволяє „виразити одну з найвищих людських цінностей, позначити моральнісний вимір людської життєдіяльності, передусім ... її етичну самостійність” та протиставити духовність бездуховному [2, с. 70].

У більшості наукових праць сутнісною ознакою духовності визнаються духовні цінності. Як зауважує О. Сухомлинська, вони є тим системоформувальним ядром духовної культури, навколо якого утворюються всі її інші складові [11]. При цьому аксіологічні виміри духовності сконцентровані навколо фундаментальних цінностей Істини, Добра й Краси [1; 9].

Духовність особистості здебільшого визначається залежно від наявності відповідних цим ідеалам певних якостей особистості (інтелектуальних, моральних, чуттєво-емоційних): а) спрямованості інтересів та нахилів людини до пізнання, засвоєння та створення духовних цінностей [6]; б) здатності особистості до самореалізації й самовдосконалення, зумовленої „такими особливостями когнітивно-інтелектуальної, чуттєво-емоційної та волевої царин, які сприяють успішному формуванню та реалізації потреби в цілеспрямованому пізнанні та ствердженні ... істини, загальнолюдських та естетичних цінностей”, усвідомлення єдності себе і Всесвіту [13]; в) проникливим розумом, гармонійними почуттями і твердою волею [1]; г) спрямованістю на пошук істини, переживання краси та слідування добру [12].

На особливу увагу заслуговує точка зору М. Піщулина, котрий переконаний, що духовність особистості має інтегральний багатовимірний характер і є органічною єдністю високих моральних установок, громадянськості, професіоналізму (компетентності), віри у світлі ідеали, почуття відповідальності за все, що відбувається навколо людини. Це дає можливість для більш чіткої постановки питання про формування у студентів професійної й етичної компетентності як необхідної складової духовності, ознаки духовної особистості. Адже, як зазначає вчений: „Компетентна, духовно насичена освіта виконує надзадачу – сприяє формуванню душі і тіла людини у відповідності до його родової сутності: людини-творця, здатної підходити до кожної задачі цілісно, із високих професійно-спеціалізованих і морально-бездоганних позицій” [8, с. 93].

Викладене уможливує розгляд духовності у запропонованих Г.Васяновичем параметрах духовно-розумного, морально-духовного та

духовно-естетичного буття [5]. На наш погляд, зазначені параметри у структурі духовного потенціалу особистості співвідносяться з досягненнями у сферах: а) обізнаності з явищами дійсності, б) нормативної (зокрема морально-етичної) регуляції діяльності й поведінки у природному та соціальному середовищах, в) естетичного оцінювання дійсності; г) оволодіння відповідними отриманим знанням, моральним та естетичним ідеалам способами реалізації діяльності й поведінки. Тому бачиться можливим визначати ці досягнення залежно від персоніфікації фундаментальних духовних цінностей у таких взаємопов'язаних формах, як:

а) *компетентність особистості* – система мобільних знань та методів їхнього здобуття й критичного осмислення, яка забезпечує адекватне осягнення дійсності та продуктивну реалізацію діяльності і поведінки в органічній єдності із засвоєними цінностями;

б) *моральність особистості* – втілення змісту моралі у її свідомість і комунікативну поведінку, що надає процесам особистісної регуляції морального характеру та уможливорює референцію гуманістичних ідеалів;

в) *естетичність особистості* – втілення естетичних ідеалів у її свідомість і поведінку, що забезпечує естетичну оцінку життєвих подій та естетичні способи діяльності.

Ці узагальнення можуть бути підставою для твердження про те, що основу духовного потенціалу особистості утворюють засвоєні нею духовні цінності, які зумовлюють спрямованість на компетентну, моральну та естетичну реалізацію життєдіяльності у всіх її сферах.

Враховуючи точку зору О. Музики, який зазначив, що в індивідуальній свідомості у вигляді цінностей інтегруються основні смислоутворювальні мотиви активної особистості, а осягнення смислу спирається на раціональне пояснення та емоційне переживання людиною своєї життєдіяльності [7], та зважаючи на позицію та на думку Е. Помиткіна, котрий вважає найціннішим досягненням високодуховної людини розширення її людського „Я”, обмеженого егоцентризмом, до сприйняття всіх явищ Буття, отже, свідомого спрямування зусиль на досягнення добробуту всіх живих істот [10], ми дійшли висновку, що у формуванні духовного потенціалу особистості слід зважати на її суб'єктивну природу.

Це вимагає реальної зміни у ставленні педагога: а) до студента – як до суб'єкта навчально-виховного процесу; б) до викладання, що вимагає олюднення знань, розкриття цілісної картини світу та виявлення смислу його феноменів.

Однак і сьогодні у практиці вищих навчальних закладів доволі часто зберігаються формалізовані підходи до навчання студентів. Це

виявляється у превалюванні завдань вузької професійної спрямованості та зосередженості педагогів на результативності засвоєння знань з певних предметів. У той же час такі необхідні компоненти духовності, як пізнавальні потреби, гуманне ставлення до оточення, усвідомлення студентами свого професійного обов'язку, морально-етична регуляція взаємин, естетичність життєдіяльності тощо часто залишаються поза увагою або відносяться до числа другорядних проблем.

Зважаючи на викладене, до числа оптимальних шляхів формування духовності студентів слід віднести:

- інтенсифікацію процесів самоусвідомлення і самозміни студента у духовному контексті, що вимагає передусім формування адекватних професійних ідеалів та усвідомлення цінності іншої людини;

- підвищення рівня компетентності студента, що можна забезпечити через сприяння розвиткові потреби вчитися і постійно поповнювати свої знання та уміння, досягненню здобутків культури, оволодінню способами продуктивного і безконфліктного співіснування з іншими людьми, виробленню готовності до творчої діяльності, усвідомлення необхідності приймати рішення та брати відповідальність за свою діяльність і поведінку;

- підвищення рівня моральності студента через вироблення моральних ідеалів, відповідних сучасним тенденціям національного відродження, переорієнтації суспільства на ринкові відносини, гуманітаризації та гуманізації суспільних процесів;

- підвищення рівня естетичності студента шляхом удосконалення естетичних ідеалів, розвитку естетичного смаку та здатності оцінювати всі життєві події з позиції прекрасного.

Їх реалізація тісно пов'язана з необхідністю технологічної модернізації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, що передбачає відбір його доцільного змісту, пошук оптимальних способів взаємодії з внутрішнім світом студента, втілених в інноваційних методах і формах організації навчання та виховання. Перспективними у цьому сенсі бачаться інтерактивні технології навчання та генетико-моделюючий метод виховання.

Таким чином, проблему формування духовного потенціалу студентів у вищих навчальних закладах слід розв'язувати як низку взаємопов'язаних завдань, котрі полягають у визначенні змісту феномена, у переорієнтації педагогічної діяльності на засади суб'єкт-суб'єктної взаємодії зі студентами, у пошуку та упровадженні ефективних технологій, спроможних забезпечити таку взаємодію, у наповненні духовним змістом усіх компонентів освітньої системи.

Джерельні приписи

1. Андрущенко В.П. Духовне життя суспільства і культура / В.П. Андрущенко, М.І. Михальченко // Сучасна соціальна філософія: Курс лекцій. Вид. 2-е, випр. і доп. – К.: Вид-во „Генеза”, 1996. – С. 268-336.
2. Баранівський В.Ф. Проблема духовності особистості в сучасному українському суспільстві / В.Ф. Баранівський // Духовність і художньо-естетична культура. Уряду України. Президенту, законодавчій, виконавчій владі. Міжвідомчий наук. зб. / А.І. Комарова, Ю.П. Богущкий та ін. – К.: Наук.-досл. ін-т „Проблеми людини”, 2000. – Том 14. – С. 68-80.
3. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США) / Р.А. Беланова / Нац. ун-т „Києво-Могилянська академія” – К.: Центр практ. філософії, 2001. – 216 с.
4. Валуйський О.О. Соціально-філософський аналіз духовності людини / О.О. Валуйський // Гуманітарні науки і сучасність: Зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України; КНЕУ; Ред. кол. Ю.І. Кулагін, Н.П. Статінова, О.М. Ляхвацька. – К.: КНЕУ, 2001. – С. 18-28.
5. Васянович Г.П. Збірка наукових праць / Г. Васянович. – Львів: Норма, 2006. – С. 197-204.
6. Маценко Ж. Духовність як феномен психології / Ж. Маценко // Психологія внутрішнього світу / Упоряд. С.У. Гончаренко. – К.: Редакція загальнопед. газет, 2002. – С. 11-26.
7. Музика О.Л. Суб'єктно-ціннісний аналіз становлення творчо обдарованої особистості (на матеріалах технічної творчості): Дис... канд. психологічних наук / О.Л. Музика. – К., 1997. – 203 с.
8. Пищулин Н.П. Формировать, воспитывать духовность учащихся / Н.П. Пищулин // Педагогика толерантности. – 2002. – №3 (21). – С. 92-102.
9. Помиткін Е.О. Ідеали краси, добра та істини у розвитку духовності майбутнього професіонала / Е.О. Помиткін // Педагогічний процес: Теорія і практика: Зб. наук. пр. вип. 2. – К.: Вид-во ПП „ЕКМО”, 2003. – С. 267-277.
10. Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. / За ред. П.С. Перепелиці, В.В. Рибалки. – Хмельницький: ТУП, 2001. – 330 с.
11. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовної особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – №4. – С. 13-18.
12. Філософія: Підручник / Г.А. Заїченко, В.М. Сагатовський, І.І. Кольний та ін.; За ред. Г.А. Заїченка. – К.: Вища школа, 1995. – 445 с.
13. Юзвак Ж. Духовність як психологічний феномен: структура, чинники розвитку / Ж. Юзвак // Філософ. думка. – 1999. – №5. – С. 139-150.